

ALEKSANDER KORNAK

WSP w Bydgoszczy

PEDAGOGIZACJA OCHRONY I KSZTAŁTOWANIA ŚRODOWISKA

Przez wiele wieków natura, rozumiana jako otaczający człowieka świat, zawsze wyznaczała ludziom ciężką pracę. Już Lucius Annaeus Seneka, zwany młodszym stwierdził, że ... tam gdzie natura na to nie pozwala praca nie ma sensu... Wszystko co zdarza się w naturze jest nieuniknioną koniecznością. Strzeże ona swoich praw, nie pozwala się zniewolić nawet wtedy, gdy nowożytni Descartes Dekard Reno, Leibintz Gotfried, Iccas Neuton, Maria Curie-Skłodowska wkraczali na drogę zawładnięcia jej tajemnicami. W poznaniu natury upatrywali przyjemności Francesco Petrarca, George Byron, Horacy Benedikt Sausure Sosür. Tajemne siły natury zawsze budziły grozę i emocje, były treścią kultów religijnych.

W latach kształtowania się w Europie stosunku do natury w Polsce pozostawiliśmy opóźnieni, bowiem w cztery wieki po Petrarce odkryto dla społeczeństwa Tatry i Podhale, a dopiero dwa wieki później podejmowano działania porządkujące i pierwsze próby regulacji środowiska. Był to okres zaborów, wymiar ekonomiczny i ekologiczny prac miał nierównomierny obszarowo zasięg. Odzyskanie niepodległości pozwoliło na stopniowe wdrażanie istoty ochrony środowiska. Nadawano temu wdrażaniu formy prawne i społeczne w ustawie o ochronie przyrody z 1934 r., o ochronie wód z 1927 r., o szkodach górniczych, przez powołanie Ligi Ochrony Przyrody. Istotny postęp zaznaczył się po II wojnie światowej, ale wtedy również ujawniały się już elementy klęski ekologicznej. Wyznaczono ochronie i kształtowaniu środowiska (oiks) dwa obszary:

- ochronę przed jego niszczeniem,
- rekultywację i zachowanie środowiska naturalnego dla przyszłości.

Jeszcze przed ogłoszeniem raportu b. sekretarza generalnego ONZ U' Thanta "Człowiek i środowisko", ustawą z 1949 r. objęto ochronę i rozbudowywano system prawny, powołano w PAN Komitet Naukowy Człowiek i Środowisko. Lata sześćdziesiąte wniosły do polskiej gospodarki przestrzennej pierwsze kompleksowe plany ochrony środowiska.

Ochrona środowiska staje się składnią współczesnej polityki i składnią innych zagadnień społeczno-ochronnych, m.in.: środowiska kulturowego, konsumentów, pracowników, państwa.

Znany powszechnie fakt, że naruszenia środowiska są groźne dla bytu człowieka. Składniki dóbr natury w stosunku do liczby ludności wyczerpują się¹. Znany jest też fakt, że w XX wieku nie można ze środowiska przejmować dóbr natury bez ograniczeń a oddawać jemu odpady.

Współcześni myśliciele, filozofowie, politolodzy, ekolodzy, socjolodzy, ekonomiści, biologzy, fizycy, chemicy przewidują różne katastrofy: klimatyczną, żywieniową, termojądrową, demograficzną. Nauka może już obecnie stwierdzić, jakie warunki spowodują ich ujawnianie się, rozwijanie oraz jakie mogą być tego skutki. Jeżeli technobuchalterzy i biurokraci - sceptycy, traktują te przewidywania jako hipotezy, to jednak powinni zauważyć, że nawet jako hipotezy są one bardzo groźne. Powinni spojrzeć na Wybrzeże Gdańskie, na Lublińskie, Katowickie, Krakowskie, Jeleniogórskie, Chełmskie, na Janikowo i Inowrocław, na Bydgoszcz, Barcin, Świecie, na pomorskie jeziora

¹ Podwoiła się ludność świata w ciągu 300 lat, tj. od 1600 do około 1950 r. osiągając 2,5 mld mieszkańców. W latach od 1950 do 1990 tj. w ciągu 40 lat podwoi się ludność świata. Mamy do czynienia z eksplozją demograficzną.

i rzeki. Nie utraciły aktualności twierdzenia Raportu U'Thanta, że ...świat stoi wobec kryzysu ekologicznego. Nigdy dotychczas nie było innego problemu o podobnej wadze, o znaczeniu dla wszystkich... Problematyka ochrony i kształtowania środowiska w drugiej połowie XX wieku, u progu katastrofy ekologicznej "upolityczniła się, uekonomiczniła i umiędzynarodowiła". Do tego, dziś już historycznego twierdzenia trzeba dodać nowe. Człowiek końca XX wieku - przemysłowiec, usługowiec, konsument, tworząc nowe wartości zawsze narusza środowisko. Jeżeli jego nie ochrania, jeżeli jego nie odtwarza, niszczy sam siebie. Ta świadomość musi być istotną częścią każdego działania człowieka.

Ochrona środowiska i życie człowieka jednoczą i łączą ludzi, zbliżają poglądy. W encyklice *Redemptor Hominis* Jan Paweł II nakazuje człowiekowi, aby nie był bezwzględny eksplloatatorem, lecz także panem i stróżem środowiska.

Dokumenty ustrojowe - konstytucje, prawno-administracyjne, dokumenty międzynarodowe, konwencje, umowy bilateralne i multilateralne, działanie organizacji afiliowanych przy ONZ, wyznaczanie stref ochronnych, poszerzenie wód przybrzeżnych, powoływanie międzynarodowych jednostek naukowo-badawczych i kontrolnych, ustalanie zasad regulacji sporów, są właściwością i nowością czasów wkraczania ludzkości w trzecie tysiąclecie nowej ery.

Byłoby rzeczą niestosowną, aby w środowisku uczonych i praktyków oraz dostojnych gości szerzej naświetlać tę problematykę dotyczącą produkcji, usług, urbanistyki i budownictwa, zdrowia i pracy, żywienia i wypoczynku, kultury fizycznej, ekonomiki, nauki i oświaty, prawa. Natomiast będzie słuszne, zwrócenie uwagi na pewien składnik tej dziedziny, to jest na humanizację i intelektualizację oraz na dydaktykę i wychowanie w obszarze ochrony środowiska. Rolą nauki jest poznanie, badanie i wdrażanie, dydaktyka i wychowanie, rozwijanie warsztatów naukowych, piśmiennictwo naukowe, przygotowanie kadr. Środowisko naturalne "nie uznaje granic" dlatego musi, w wymienionych dziedzinach, rozwijać się współpraca międzynarodowa; trzeba poznawać inne szkoły naukowe ochrony środowiska, adaptować ich dorobek w swoich szkołach naukowych.

W obszarze spraw i niepokojów ludzi nauki przypadło nam zadanie wprowadzania do empirii wychowawczo-oświatowej, edukacyjno-kulturalnej młodych Polaków końca XX wieku - wiedzy o ochronie środowiska i przygotowania kadr nauczycielskich ochrony środowiska. Jest to tylko część zbioru wielostronnych działań naukowo-dydaktycznych ochrony środowiska różnych kierunków studiów i dyscyplin naukowych w Polsce. Nasz obszar to pedagogizacja ekologiczna społeczeństwa, którą realizujemy w dwu tematach:

- oddziaływania ekologicznego za pomocą różnych środków przekazu, jako skutecznych i podręcznych instrumentów kształtowania public relations wokół oikś,

- ekologicznego wychowania młodzieży, przysposobienia do pracy i życia w środowisku. Jeżeli dorosłe pokolenia nie poznały tego problemu i nie "uczyły" się go w swej młodości tak jak matematyki, historii, to obecne roczniki trzeciego tysiąclecia muszą poznawać go wraz z nauką pisania i czytania.

W WSP w Bydgoszczy, po pokonaniu centralnych i wewnętrzno-uczelnianych oporów podjęliśmy trud kształcenia nauczycieli - specjalistów do przedmiotu oikś. Katedra Ochrony Środowiska i Wychowania Fizycznego prowadzi zajęcia:

- ochrona i kształtowanie środowiska jako wykład i ćwiczenia (zapoczątkowano dla wszystkich kierunków studiów),

- kształtowanie obowiązkowe (jako drugi fakultet) na Kierunku Techniki od roku akademickiego 1987-1988 (plan studiów w zestawieniu 1),

- studia podyplomowe dwusemestralne dla nauczycieli od roku akademickiego 1985-1986 (plan studiów w zestawieniu 2).

Katedra realizuje jeszcze następujące programy:

- studia WF dla nauczycieli jako fakultet dla studentów stacjonarnych wszystkich kierunków z dobrowolnego naboru, trwają one trzy lata,
- jednoroczne studia podyplomowe dla nauczycieli - turystyka i krajoznawstwo w szkole, umożliwiające zdobycie odpowiednio potwierdzonych uprawnień,
- kurs kwalifikacyjny z dobrowolnego naboru studentów stacjonarnych, bezpłatny, obejmujący problematykę turystyki i krajoznawstwa w szkole i umożliwiający zdobycie odpowiednich uprawnień.

Jesteśmy zdania, że fakultet oikś powinien przekształcić się w specjalizację, jesteśmy również zdania, że tego rodzaju specjalizacja powinna powstawać we wszystkich ośrodkach kształcenia nauczycieli w Polsce. W ten sposób staramy się wypełnić lukę jaka w omawianej dziedzinie wiedzy wytworzyła się między nauką - empirią - świadomością społeczną oraz włączamy się w przyszłe doskonalenie życia ludności i procesów produkcyjno-usługowych.

Uczymy w okresie wielkich niepokojów, dekonunktur kryzysów, przygotowujemy młodego Polaka - pedagoga oikś oraz Polaka wytwórcę, usługowca, konsumenta, który będzie żył i pracował w XXI wieku. A jaki to będzie ten XXI wiek? Jakie będą jego problemy? Jaka technika? Jakie miejsce będzie dla humanistyki i intelektualizacji? Jaka będzie szkoła?

Odnotowujemy wiele niewiadomych. Nie jesteśmy w stanie określić czy kierunek przez nas obrany jest słuszny? Czy realizujemy nasze pierwsze poczynania dobrze? Udziałem naszym są w tym obszarze różne niepokoje. Oceniamy, że nasza realizacja, nawet jeżeli oceniona byłaby jako kierunkowo słuszna, to na pewno ma luki i braki. Gdybyśmy nie odczuwali tych niepokojów praca nasza nie miałaby charakteru stymulatorów naukowo-twórczych i dążeń ciągłych poszukiwań oraz doskonalenia, co musi być cechą uczonego. Dlatego też, na początku naszej w WSP drogi, poddajemy oglądowi naukowo-społecznemu kierunki naszych poczynañ.

Obradujemy na obszarze pomorsko-kujawskim, którego ludność jest zaniepokojona degradacją środowiska. Naruszenia degradujące ujawniają się szczególnie na liniach produkcji, w odpadach, w powietrzu i wodzie, w czterech płaszczyznach:

1) w zaniedbaniach nawarstwionych przez dziesiątki lat w obiektach przemysłowych, aglomeracjach miejskich, powstałych na dawnych a więc przestarzałych technologiach. Są one najtrudniejsze, najkosztowniejsze, najdłuższe w czasie do usunięcia oraz najniebezpieczniejsze dla człowieka i natury;

2) w nowo wzniesionych obiektach przemysłowych, rolniczych i usługowych, w nowych dzielnicach miast, gdzie nie uwzględniało się komplementarności technologii produkcji i odpadów, zmniejszało się zakres ochrony środowiska w planowaniu, projektowaniu lub realizacji. Występują też błędy w projektach urządzeń ochronnych i opóźnienia w wykonawstwie inwestycyjnym;

3) w niegospodarności, wadach procesów technologicznych, w niedbalstwie. Powstają one jako skutek niesprawności technicznej urządzeń ochronnych, ich nieremontowania, okresowego wyłączania, pozostawiania odpadów przemysłowych i rolniczych ścieków bez rekultywacji. W zbiorze tych naruszeń mamy do czynienia z nieświadomością oikś, naruszeniem obowiązków dyirekcji i pracowników, karygodnym niedbalstwem;

4) w wielkich i małych zaniedbaniach estetyki, porządku, higieny w gospodarce leśnej, komunalnej, wodnej, handlu, zdrowia, usług. Są to zjawiska powszechnego niszczenia wód, potoków, braku składowisk odpadów, w blokach wielokondygnacyjnych, obejściach gospodarczych, na ulicach i w pasażach. Są to problemy cywilizacji i kultury bycia.

W regionie uczestniczymy w rozwiązywaniu problemów lokalnych w powołanym do życia w 1987 r. Bydgoskim Towarzystwie Ekologicznym.

**TABELA 1. PLAN STUDIÓW FAKULTATYWNYCH Z OCHRONY ŚRODOWISKA
KIERUNEK WYCHOWANIA TECHNICZNEGO**

Lp.	Przedmiot	Liczba godzin			
		ogółem	wykłady	ćwicz.	zaj. ter.
1	Społeczno-ekonomiczne aspekty ochrony i kształtowania środowiska	30	20	6	4
2	Systemy ochrony i kształtowania środowiska w planowaniu przestrzennym	20	15	5	
3	Ochrona i kształtowanie środowiska w planowaniu przestrzennym	30	15	15	
4	Wybrane zagadnienia z ekologii	30	15	10	5
5	Ochrona zasobów odnawialnych	30	15	10	5
6	Chemia środowiska naturalnego	45	15	18	12
7	Nowoczesne problemy techniki ergonomiczny system przemysłowy	20	20		
8	Wpływ środowiska na organizm człowieka	20	20		
9	Fizyka naturalnego środowiska	30	15	15	
10	Dydaktyka ochrony i kształtowania środowiska	30	20	10	
11	Wykłady do wyboru	10	10		
12	Seminarium magisterskie				
Razem godzin		295	180	89	26

TABELA 2. PLAN STUDIÓW PODYPLOMOWYCH I KSZTAŁTOWANIA ŚRODOWISKA

Lp.	Przedmiot	Ilość godzin			
		ogółem	wykl.	ćwicz.	zaj. ter.
1	Spoleczno-ekonomiczne aspekty ochrony i kształtowania środowiska	15	15		
2	System ochrony i kształtowania geograficznego	20	16	4	
3	Ochrona i kształtowanie środowiska w planowaniu przestrzennym (Ochrona i kształtowanie walorów turystycznych)	35	15	10	10
4	Wybrane zagadnienia z ekologii	25	15	5	5
5	Ochrona zasobów odnawialnych	25	15	5	5
6	Chemia środowiska naturalnego	55	30	15	10
7	Wpływ środowiska na organizm człowieka	15	15		
8	Fizyka środowiska	40	15	15	10
9	Dydaktyka ochrony i kształtowania środowiska	10	10		
Razem godzin wykładowych		240	146	54	40